Interkulturalna komunikacija u romanima Kristijana Novaka

Timko, Tatjana

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:691485

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

THE ACADEMY OF ARTS AND CULTURE IN OSIJEK

Repository / Repozitorij:

Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA
U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU

ZAVRŠNI RAD

Osijek, 20.9.2018. Tatjana Timko

(datum predaje rada) (Ime i prezime)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA

U OSIJEKU

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU

ZAVRŠNI RAD

TEMA: Interkulturalna komunikacija u romanima Kristijana Novaka

PRISTUPNIK: Tatjana Timko

Ime i prezime

Osijek, 20.9.2018. _____

(datum predaje rada) (potpis)

ODJEL ZA KULTUROLOGIJU	
ZAVRŠNI RAD **Znanstveno područje:** **Znanstveno polje:** **Znanstvena grana:**	
Prilog:	**Izrađeno:**
	Primljeno:
	MENTOR: **KOMENTOR:**
	Mj:
	Broj priloga:
	PRISTUPNIK:

Mentor:

_____

(potpis)

Predsjednik Odbora

za završne i diplomske ispite:

_____

(potpis)

Sažetak:

U današnje vrijeme, kada je globalizacija zahvatila cijeli svijet i kada je interakcija među kulturama naša svakodnevica, potreban je znanstveno-praktični pristup koji se bavi odnosima među kulturama, čime možemo definirati interkulturalizam. Porastom zanimanja javnosti za te teme, suvremeni autori su počeli koristiti elemente interkulturalizma u svojim umjetničkim kreacijama. Hrvatski pisac Kristian Novak kroz društveno osjetljive teme diskriminacije i rasizma prikazuje „suživot“ različitih kultura u Hrvatskoj. Tema ovog rada je analiziranje elemenata interkulturalne komunikacije u njegova dva najpoznatija romana: „Črna mati zemla“ i „Ciganin ali najljepši“.

Ključne riječi: interkulturalna komunikacija, interkulturalni identitet, međimurska kultura, romska kultura, migracije

Summary:

Nowdays, when the process of globalization is a worldwide concept, and when we can say that culture interaction is our everyday life, we defined „interculturalism“ as a theoretical and practical approach to a relations between cultures. With a growth of public interest in those topis, also the Contemporary writers started using those topics in their creations. Croatian author Kristian Novak is using social responsive topics of discrimination and rasism to show coexistence of different cultures in Croatia. Primary goal of this paper is to analize elements of intercultural comunication in his two most popular novels: „Črna mati zemla“ and „Ciganin, ali najljepši“.

Keywords: intercultural communication, intecultural identite, Međimurje culture, Roma culture, migration

Sadržaj

1. Uvod 6
2. Teorijske postavke interkulturalizma 7
2.1. Povijesni razvoj interkulturalizma 7
2.2. Interkulturalizam – osnovni termini 8
2.3. (Inter)kulturalni modeli 10
2.4. Interkulturalna komunikacija 11
2.5. Interkulturalni identitet 12
3. Interkulturalna komunikacija u romanima Kristijana Novaka 13
3.1. Interkulturalni identitet pisca Kristijana Novaka 14
3.2. Korištenje dijalektskog i stranog jezika u romanima 14
3.3. Međimurska kultura 15
3.4. Romska kultura 16
3.5. Interkulturalna komunikacija između međimurskih Hrvata i Roma 17
3.6. „Gastarbajterska“ kultura 20
3.7. Izbjeglička migracija 21
3.8. Interkulturalna medijska konstrukcija knjige „Ciganin, ali najljepši“ 22
4. Zaključak 23
5. Literatura 25

1. Uvod

U današnje vrijeme mnogo više putujemo stranim zemljama, bilo iz privatnih ili poslovnih razloga, te mnogo više susrećemo ljude s različitom kulturnom pozadinom. Ti ljudi ne dolaze uvijek ni iz inozemstva s obzirom na globalizaciju gospodarstva, migracije i turizam koji obuhvaćaju cijeli svijet. Više se nego prije suočavamo s drugim kulturama te je stoga ophođenje s ljudima iz drugih kultura, različitih vrijednosnih predodžbi i s drugačijim obrascima ponašanja, dio naše svakodnevice.

Europa je „konglomerat različitog stanovništva, kultura, vjera, ideologija, jezičnih, etničkih i regionalnih posebnosti“ (Previšić, 1994., str. 19). Moguće je složiti se da je i područje Amerike, Australije i Kanade također multietnički i multikulturno naseljeno te je stoga potrebno ispravno kulturalno educiranje kako ne bi dolazilo do interkulturalnih nesporazuma i sukoba između pripadnika različitih kultura koje se nalaze na istom prostoru. Od 20. stoljeća, sve je popularniji termin *interkulturalizam* kojeg možemo definirati kao teorijsko-praktični pristup koji se bavi kulturnim razolikostima u obrazovnoj, poslovnoj i useljeničkoj politici. Prema Previšiću, „suvremena postindustrijska i postmoderna društva koja se temelje na pluralističkoj i participacijskoj demokraciji nužno moraju polaziti od multikulturnih različitosti kojom se teži širenju izvan matičnih granca u komuniciranju s drugim ljudima i prostorima“ (1994., str. 19).

S obzirom na aktualnost teme interkulturalizma na našim područjima, ona je često predmet umjetničke obrade, izvedbene i književne. Suvremeni postmodernistički pisci danas odabiru međukulturalne teme, pogotovo ako su teme društveno osjetljivih područja u pitanju, primjerice diskriminacije i nesnošljivosti između kultura. Predmet ovog završnog rada je prepoznavanje elemenata interkulturalne komunikacije u romanima suvremenog hrvatskog pisca Kristijana Novaka. Kroz analizu njegovih dvaju romana, *Črna mati zemla* i *Ciganin, ali najljepši* ovdje će biti prikazani odabrani interkulturni elementi kojima je Novak kroz svoj književni korpus definirao različite kulture, a najviše međimursku i romsku. Osim toga bit će dani i primjeri interkulturalne komunikacije među njima, od prikaza stereotipa, predrasuda i diskriminacija, ali i primjera međusobne tolerancije i prihvaćanja različitosti.

2. Teorijske postavke interkulturalizma

Za razumijevanje interkulturalnih procesa potrebno je razumjeti postavke teorijsko-praktičnog pristupa razumijevanju međukulturalnih odnosa, odnosno interkulturalizma. U ovom poglavlju prikazan je razvoj interkulturalizma od njegovih prvih teorijskih postavki koje su nastale sredinom dvadesetog stoljeća pa sve do danas. Osim toga, u ovom teorijskom djelu rada, dani su osnovni termini potrebni za njegovo razumijevanje kao i (inter)kulturalni modeli koji nam mogu pomoći shvatiti ove složene procese.

2.1.Povijesni razvoj interkulturalizma

Pojam interkulturalizama pojavio se početkom dvadesetog stoljeća, prvo u Sjedinjenim Američkim Državama, a zatim se proširio na Kanadu i Europu. Interkulturalizam se pojavio kao na odgovor dotadašnju politiku angloameričkog konformizma Sjedinjenih Američkih Država, koje su, suočene s velikim brojem različitih etničkih, vjerskih i drugih skupina, a ponajprije kolonijalista iz svih dijelova svijeta, morale pronaći način kako stvoriti jedinstvenu kulturu i naciju. Od stvaranja nove savezne države koju je činilo trinaest bivših britanskih kolonija pa sve do početka 20. stoljeća ta jedinstvena nova kultura i nacija stvarana je na ideji asimilacije. Useljenicibi se odrekli svog kulturnog podrijetla radi brže integracije u američko društvo te je dolazilo je do zapostavljanja tradicionalnih običaja useljenika, zaborava materinskog jezika, a sve s ciljem brisanja etničkih i nacionalnih razlika. Ovaj je proces John de Crevecoer nazvao teorijom *melting pota* (lonca za taljenje). Teoriju melting pota kritizirali su brojni filozofi, a s vremenom se pokazalo kako nije održiva, budući da mnoge imigrantske skupine nisu izgubile svoje kulturne značajke. Američki filozof Kallen 1915. godine prvi je objavio ideju o interkulturalizmu kao kulturnom pluralizmu, prema kojoj je potrebno prihvatiti postojanje niza potkultura unutar jedne kulture, čija koegzistencija predstavlja dobrobit za sve. (Sablić, 2014.)

Kanada je, iako teritorijalno bliska državama SAD-a, odbacila teoriju melting pota u samim počecima te 1970-ih uvela dvojezično multikulturalno obrazovanje kako bi smanjila tenzije između svoja dva većinska naroda, Anglokanađana i Frankokanađana, ali i drugih protuanglističkih manjina. Iako takva politika nije uspjela zaustaviti asimilaciju u prevladavajuću anglokanadsku kulturu, ipak je imala značajan uspjeh u olakšavanju prilagodbe doseljenika te

vrednovanju postojećeg multikulturalnog naslijeđa na koju su se ugledale mnoge europske zemlje.

U istom razdoblju, 70-ih i 80-ih godina 20. stoljeća se i u Europi pojavio interkulturalizam, upravo zbog sve većih migracijskih procesa. Međunarodna su europska tijela u to vrijeme pokrenula niz mjera za omogućavanje integracije doseljeničke djece u europske obrazovne sisteme, tzv. *strategija dvostruke staze* koja je istovremeno težila održavanju kulturnih i jezičnih veza s državom podrijetla kako bi povratak u matičnu zemlju bio moguć u svakom trenutku. Primjerice, Francuska se zbog svojih bivših afričkih kolonija među prvima u Europi suočila s izbjeglicama, zbog čega je uveden Porcherov model interkulturalnog odgoja kojim su imigranti istodobno učili jezik domaćina i imali priliku za očuvanje svog materinskog jezika i kulture.

Za razvoj interkulturalizma u svijetu posebno je značajna *Preporuka o odgoju i obrazovanju za međunarodno razumijevanje, suradnju i mir te poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda* (UNESCO, 1974.) kojom su dana uputstva za zemlje članice UNESCO-au području multikulturalnog odgoja i obrazovanja, a u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda, Statutom UNESCO-a, Općom deklaracijom o ljudskim pravima te Ženevskom Konvencijom o zaštiti žrtava rata, odnosno dokumentima koji promiču međunarodno razumijevanje.

2.2.Interkulturalizam – osnovni termini

Na morfološkoj razini pojam *interkulturalizam* moguće je rastaviti na dvije korijenske riječi: *inter* i *kulturalizam. Inter* je latinska riječ koja se prevodi kao „među“, a upućuje na odnos, vezu između nečega.Pojam *kultura* je teško ukratko definirati budući da postoje brojne i različite definicije. *Kultura,* engleski *culture,* dolazi od latinske riječi *cultus* od *colere* što znači štovati, častiti, obrađivati zemlju. Dakle, izvorno je kultura bila shvaćena kao produkt zemlje. S vremenom je kultura shvaćena statično, kroz kulturne proizvode kao što su glazba, arhitektura, likovna umjetnost, jezici i sl. Međutim, s vremenom je postalo jasno da nije dovoljno definirati neku kulturu samo kroz određene kulturne proizvode. Od sredine 20. stoljeća pojam kulture se proširio te počeo obuhvaćati kulturnu dinamiku i kulturne različitosti. Interkulturalizam se, dakle, odnosi na postojanje odnosa između različitih kultura.

Interkulturalizam je „koncepcija koja polazi od pluraliteta kultura i njihove jednakopravnosti, ali uvijek aktivna suodnosa“ (Previšić, 1994.). *Kulturni pluralizam* definira se u smislu postojanja

niza etničkih, nacionalnih, vjerskih, jezičnih i drugih grupa koje imaju obavezu poštovanja kulturnih obilježja koja pripadaju društvu u kojem se nalaze, ali im je istovremeno omogućeno očuvanje i razvoj svojih posebnih identiteta (Spajić-Vrkaš, 2001.prema Sablić, 2014.).

Proučavanjem stručne literature te u svakodnevnom govoru nalazimo kako se pojmovi *interkulturalizam* i *multikulturalizam* često izjednačavaju, stoga je potrebno razdvojiti njihova značenja. Dok prefiks „inter“ upućuje na međusoban odnos, prefiks „multi“ (lat. – mnogo) upućuje samo na istovremenu prisutnostrazličitih kultura na jednom prostoru.Čačić-Kumpes kaže kako je multikulturalizamkulturna politika koja se temelji na činjenici postojanja različitih kultura u nekome društvu, a kojom se nastoji postići miješanje ili barem harmonična koegzistencija tih kultura (2004., prema Sablić, 2014.). Lafraya također navodi kako je multikulturalnost stanje društva koje se sastoji od kulturalnih zajednica s različitim identitetima, a tek interkulturalnost upućuje na dinamike između tih kulturalnih društava (2011. prema Mrnjauš, Rončević, Ivošević, 2013.). U multikulturalnom društvu različite kulture žive zajedno, ali bez odnosa s drugima te se unutar ovih društava na različitost može gledati kao na prijetnju. To često razvija stereotipe, predrasude, rasizam, ksenofobiju i druge oblike diskriminacije. Interkulturalno društvo je društvo u kojem se na različitost gleda pozitivno, kao na mogućnost za društveni, obrazovni, kulturni, politički i ekonomski razvitak. Previšić interkulturalizam smatra nadgradnjom multikulturalizma (1994.).

Stereotipi su uvriježeni načini razmišljanja o određenim skupinama ljudi koji često dovode do precjenjivanja razlika između svoje i drugih skupina te podcjenjivanja razlika unutar svoje skupine.Obično se koriste u negativnom smislu, u kontekstu predrasuda. *Predrasuda* se očituje kao nesnošljivost prema drugome zasnovana na pogrešnoj, krutoj ili prebrzoj generalizaciji, a često je polazište za diskriminaciju, kao što su *rasizam* (diskriminacija prema ljudskim prirođenim osobinama kao što je boja kože) ili *ksenofobija* (strah i anksioznost prema strancima i nepoznatom, drugačijem). Bennet (1998., prema Sablić 2014.) stereotipe dovodi u vezu sa sklonošću prema prebrzim generalizacijama kulturnih obilježja. On razlikuje pozativne i negativne kulturne stereotipe i ističe da su oni sastavni dio procesa kulturne interakcije tijekom kojeg dolazi ido uspoređivanja kulturnih obilježja, pri čemu se javljaju i prepreke u interkulturalnoj komunikaciji. Stereotipi i predrasude ne javljaju se odjedanput. Oni se društveni

koncepti koji se oblikuju i učvršćuju tijekom vremena kao dio usvajanja kulture kojoj pojedinac pripada.

2.3. (Inter)kulturalni modeli

Jedan od najpoznatijih kulturalnih modela je *model ledenog brijega* kojim se kultura prikazuje kao ledeni brijeg čiji se mali dio nalazi iznad površine vode, a veći dio nalazi se ispod površine. Kulturu čine različiti elementi, ali dok su neki veoma vidljivi, drugi nisu. Primjerice vidljivi dijelovi kulture mogu biti arhitektura, umjetnost, glazba, jezik, kulinarstvo, nešto što na drugom mjestu možemo odmah uočiti da je drugačije nego *kod nas*. S druge strane, nesvjesni elementi koji utječu na kulturu su norme, vrijednosti, osnovna shvaćanja prirode, prostora i vremena i prvenstveno temelji kulture, odnosno povijest koja je utjecala na stvaranje i razvoj te kulture. Autorice (Mrnjaus, Rončević Ivošević, 2013., str.28) kažu kako su vidljivi dijelovi kulture samo „izraz njenih nevidljivih dijelova“, zbog čega nam *model ledenog brijega* ukazuje na to koliko je teško razumjeti ljude različitog kulturalnog podrijetla, a to je „zato što možemo primijetiti vidljive dijelove 'njihovog ledenog brijega', ali ne možemo odmah vidjeti na temelju čega su oni utemeljeni“. Kako bi mogli razumijeti druge kulture, prvo moramo postati svjesni svog donjeg dijela ledenog brijega, a zatim ga razumijeti i pronaći ono što nam je zajedničko s drugima.

Još jedan od poznatijih kulturalnih modela je *Hofstedeov model „nacionalne kulture“*. Hofstede definira kulturu kao „kolektivno programiranu svijest“ koja razlikuje određenu zajednicu ljudi od drugih zajednica. On razlikuje *Culture one* i *Culture two*. Kulturu jedan možemo nazvati i civilizacijom, „mentalnim softverom“ zajednice, dok pod Kulturom dva spadaju temeljni ljudski procesi, odnosno svakodnevne aktivnosti koje oplemenjuju ljude (pozdrav, jedenje, pokazivanje osjećaja i sl.). Hofstede je razlike među kulturama sveo na pet osnovnih dimenzija: *koncentracija moći* (hijerarhija društva koja nam govori kako je društvo organizirano i kakav je odnos pojedinca prema autoritetu); *izbjegavanje neizvjesnosti* (do koje mjere društvo osjeća ugroženost u neizvjesnim situacijama i kako ih pokušava izbjeći osiguravajući propise i pravila); *individualizam/kolektivizam* (kolektivizam se određuje kao prihvaćanja ponašanja većine kao vlastita stava, a individualizam predstavlja ponašanje pojedinca koji je sklon postupcima koji nisu u skladu s onim kako očekivano postupa većina ljudi); *muževnost/ženstvenost* (uloge pojedinaca u društvu označuju se stereotipima muževnost i ženstvenost, a muževnost je obilježje društava u kojima su društvene spolne uloge jasno podijeljene); *vremenska orijentacija* (u kojoj mjeri

društvo svoje odluke zasniva na tradiciji i događajima iz prošlosti – pragmatična društva i tradicionalna društva). (Hofstede 2003. prema Sablić, 2014.)

Znanstvenici Hall bavili su se bihevioralnim komponentama kulture te su razvili nekoliko dimenzija različitosti, a sve su u vezi s komunikacijskim obrascima, prostorom ili vremenom. Dimenzije daju okvir u kojem se mogu prepoznati i objašnjavati pojedine razlike među kulturama te zato mogu biti koriste za prepoznavanje interkulturalnih nesporazuma. Dimenzije koje oni objašnjavaju su brzina prepoznavanja i reagiranja na poruke, kontekst prenošenja informacija, teritorijalnost, osobni prostor i organizacija vremena. Oni također vjeruju kako su neke dimenzije međusobno povezane, primjerice kulture niske kontekstualnosti, kojima je potrebno više informacija koje su pozadina poruke, su kulture koje kontroliraju i skloni su većoj organizaciji vremena. (Mrnjaus, Rončević Ivošević, 2013.)

Demorgon i Molz za razumijevanje kulture koriste koncept adaptacije. Prema njihovom modelu, ljudi su konstantno u procesu uspostavljanja veze između unutarnjeg svijeta (potrebe pojedinca) i vanjskog svijeta (okruženje pojedinca). Pojedinac kreira svoje okruženje, odnosno utječe na ono što se događa oko njega ali i okruženje mijenja njega. Prema njima, „adaptacija“ ima dvije strane. Jedna strana je „asimilacija“, kada na temelju ograničenih informacija interpretiramo (pritom koristeći stereotipe), a druga strana je „akomodacija“, odnosno proces kojim se naše kognitivne sheme mijenjaju s obirom na dobivene informacije iz okružja. Kultura je sustav koji ljudi koriste za snalaženje pri adaptaciji. (Mrnjaus, Rončević Ivošević, 2013.)

2.4.Interkulturalna komunikacija

Pojam *komunikacija* dolazi od latinske riječi *communis* što znači „zajedničko“. Komuniciranje je dakle uspostavljanje „zajedništva“ među bićima. To je temelj međusobnih odnosa, ne radi se samo o razmjeni informacija i poruka. „Načini na koje komuniciramo, komunikacijske situacije, jezik i jezični stilovi koje upotrebljavamo i neverbalno ponašanje ponajprije su djelo naše kulture“ (Sablić, 2014., str. 203). Komunikacija između različitih kultura može biti teška jer osobe iz različitih kultura ne dijele isto kulturalno iskustvo. Ipak interkulturna komunikacija nije znatno različita od komunikacije između pripadnika istih kultura. „Interkulturalna komunikacija označava sporazumijevanje između dviju ili više osoba koje pripadaju različitim kulturama te ima sve karakteristike ljudske komunikacije“ (Lewinski-Reuter, Lüddemann, 2011. prema Mrnjaus,

Rončević, Ivošević, 2013., str. 55). Gudykunst i Kim definiraju interkulturalnu komunikaciju kao „komunikacijski fenomen“ prilikom kojeg pripadnici različitoga kulturnog podrijetla međusobno kontakt. Herring kaže da je interkulturnu komunikaciju čini sposobnost da shvatimo mišljenje druge osobe, bez obzira slagali se s tom osobom ili ne. Prema Porteru i Samovaru interkulturalna komunikacija se odvija svaki put kad članovi jedne kulture stvaraju poruke „razumljive članovima druge kulture“. (Sablić, 2014., str. 202)

Uvriježeno je da je komunikacija verbalna izmjena poruka, ali zapravo komuniciramo verbalno i neverbalno. Neverbalna komunikacija obuhvaća korištenje tijela, primjerice geste, mimika, držanje, pogled, korištenje odjeće, fizički izgled, ali i glasovne kvalitete kao što su ton govora, brzina govora i sl. Prilikom svakog dijaloga, pa tako i interkulturalnog dijaloga, komunikacijski partneri se služe tim elementima kako bi kodirali i dekodirali poruku. Kod komunikacijskih partnera koji su pripadnici različitih kultura lakše dolazi do nesporazuma jer nema „zajedničkog sustava znanja, simbola, normi i vrijednosti“ što vodi do pogrešne interpretacije poruke. (Loenhoff, 2000. prema Mrnjaus, Rončević, Ivošević, 2013., str. 56). Također komunikacijski elementi koji mogu otežavati dijalog među kulturama su: korištenje stranog jezika, postojanje stereotipa prema drugoj kulturi i nesvjesnost o postojanju drugačijih komunikacijskih standarda, navika i kulturno specifičnih ponašanja.

2.5.Interkulturalni identitet

Kulture nema bez kulturnog identiteta koji izražava pripadnost pojedinca ili društvene skupine određenoj kulturi. Svaki pojedinačni identitet ima dvije strane – jednu koju definiramo mi sami i jednu koju definira okolina, odnosno čimbenici poput religije, socijalnog statusa, etničke pripadnosti, spola i sl. Pojedinci nemaju samo jedan, nego više identiteta: etnički, nacionalni, religijski, socijalni, politički, kulturni. (Pelinka, 1997. prema Sablić, 2014.). Mi pripadamo različitim društvenim skupinama, a svaka od njih može pružiti osobi potencijalno važan identitet.Naš identitet ipak najviše obilježavaju naslijeđene tradicije, a posebno naslijeđena religija zajednice u kojima smo rođeni, i taj neodabrani identitet ima prednost naspram drugih identiteta koji se tiču profesije, politike, klase, spola, jezika, društvenih doprinosa iako to ne bi trebalo biti tako. (Ninčević, 2009.) U suvremenom društvu na koje utječe migracija i globalizacija, imamo slobodu izbora vlastitih identiteta. Doseljenici često pod utjecajem nove

društvine skupine u kojoj se nalaze svjesno odustaju od svojih tradicionalnih identiteta i tako dolazi do, već ranije spomenutog, procesa asimilacije.

Za interkulturalnu komunikaciju pomaže nam svijest kako svatko od nas može posjedovati različite identitete povezane s različitim skupinama kojima istovremeno pripadamo. To nas čini sposobnima za „interakciju s drugima, različitima i drugačijima“ (Ninčević, 2009. str. 62). Pojedinci s razvijenim interkulturalnim identitetom poistovjećuju se i s ostalim društvenim skupinama i podskupinama s kojima žive, a na taj način stvaraju stavove koji nisu ograničeni interesima svoje skupine, već imaju mogućnost identificiranja sa shvaćanjima i stavovima drugih (Kim, 1992. prema Sablić, 2014.).

3. Interkulturalna komunikacija u romanima Kristijana Novaka

Novak je suvremeni hrvatski pisac podrijetlom s međimurskog područja koje je poznato po „suživotu“ hrvatske, ili preciznije, međimurske kulture i roma. Kako je Novak inspiraciju za svoja djela pronalazio u proživljenom, radnju oba romana smjestio je u Međimurje. Kulturne identitete likova definirao je na dva načina, kroz stereotipni prikaz te kroz dublju analizu likova ovisno o kulturalnoj pozadini.

Radnja romana *Ciganin, ali najljepši* smještena je u hrvatskom selu Sabolščaku gdje se Hrvati ne miješaju s Romima iz susjednog sela, Bukova Dola. Štoviše, njihova je netrepeljivost osjetna, pogotovo kada u tom kraju počnu brutalna ubojstva što stvara pritisak na zabranjenu ljubav između Hrvatice Milene i Roma Sandija, dvoje predstavnika različitih svjetova. Osim prikaza međukulturalne interakcije Hrvata i Roma, Novak je u priču uveo i aktualni problem današnjice, a to je situacija oko švercanja izbjeglica preko granice. Tako se s vremena na vrijeme slika kulture Međimurja i romske kulture, razbija slikom izbjegličke kulture koju Novak ilustrira kroz lika Kurda Nuzata, koji je na svom dugom izbjegličkom putovanju, nadajući se da je na putu u bolje sutra.

Za razliku od ovog romana, *Črna mati zemla* nema toliko interkulturalnih elemenata. Međutim, Novak u ovom Romanu daje potpuni prikaz Međimuraca definiranih kolektivno proživljenim događajima. Priča je sastavljena oko mladog pisca Matije koji proživljava sjećanja iz djetinjstva kada su se u njegovom rodnom mjestu dogodili neobjašnjivi događaji. Ovo djelo ima

autobiografskih elemenata stoga se mogu iščitati elementi interkulturnog Novakovog identiteta u njemu, primjerice poistovjećivanje s gastarbajterskom kulturom.

3.1.Interkulturalni identitet pisca Kristijana Novaka

Kristian Novak rođen je 1979. godine u Baden-Badenu, u tadašnjoj Saveznoj Republici Njemačkoj. Njegovi roditelji bili su, kako on sam kaže, *međimurski gastarbajteri* na radu u Njemačkoj. Nakon smrti oca, majka se s njim i sestrom preselila u današnji Sv. Martin na Muri gdje je pohađao osnovnu školu, a srednju školu pohađao je u Čakovcu. Studirao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu dvopredmetni studij hrvatskog jezika i književnosti i njemačkog jezika i književnosti. Nakon toga je upisao Poslijediplomski doktorski studij lingvistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu na kojem je doktorirao disertacijom o višejezičnosti i identitetu pripadnika ilirskoga pokreta. Ispočetka je radio na Odsjeku za germanistiku na Filozofskom fakultetu u zagrebu, a kasnije je prešao na Filozofski fakultet u Rijeci, na Odsjek za kroatistiku gdje i danas predaje.

U jednom od svojih intervjua (Konjikušić, 2017.) Novak objašnjava da su razlozi zainteresiranosti za interkulturalne teme zbog osobne migracijske pozadine koja je u njemu potaknula radoznalost prema ljudima koji su iz nekih razloga ostavili svoje mjesto rođenja. Kako Novak priča da „kao dijete gastarbajtera“ ne može razumjeti nekoga tko je morao sve ostaviti i pobjeći preko granice da bi preživio jer su njegovi roditelji odabrali otići iz Jugoslavije u Njemačku radi posla, ali nisu bili prisiljeni na to. Ipak tvrdi kako zbog toga ima „interes prema ljudima koji ostavljaju svoj dom, koji se tijekom života u tuđini pretvori u nešto što ne postoji nigdje osim u njihovim glavama“ Dakle upravo zbog proživljenog, Novak je razvio osjećaj za druge kulture i to je pomoglo razvitku njegovog interkulturalnog identiteta, i naposljetku pisanja vrhunskih romana.

3.2.Korištenje dijalektskog i stranog jezika u romanima

Jezik je najvidljiviji oblik nečije kulture, i uvijek je na vrhu „ledenog brijega“. Kako bi dočarao teme svojih romana, autor se u pisanju romana koristi različitim jezicima i dijalektima. Najviše koristi kajkavski međimurski dijalekt, ali osim toga, koristi i strane riječi iz romskog bajaškog jezika i arapskog jezika prilikom interakcije različitih kultura.

Primjeri čestih izraza koji se koriste u Međimurju, a koje je autor koristio u djelima su: „črna mati zemla“, „bauk i bogme“, „prekprokleti“. Iako je Novak rekao kako je morao prilagoditi dijalekt, prilično ga je dobro ukomponirao u standardni književni jezik kojim je pisao većinu vremena. U romanu *Ciganin ali najljepši*, pisac koristi romski (točnije bajaški) jezik, a neke od riječi koje je koristio su: „brbat“ što znači muž, „čiripi“ što znači ptica, „gurmažu“ što znači vrat. Osim toga, navodi i njihove psovke poput „klkačar šleperu“ što znači „nek' te zgazi šleper“, „bukpčar motoru“ što znači „nek' te motoe zgazi“ i „mlnšići tuga“ što znači „nek te tuga pojede“. „Tuga, motor i šleper, ono što te ubije, naše su riječi u njihovim psovkama. Nije slučajno“ (str. 85), piše Novak. Treći jezik koji je autor koristio je arapski jezik, pišući o izbjeglicama s Bliskog Istoka. Primjeri arapskih riječi su: „theki“ što znači pametnjaković, „hatamah“ što znači pakao, „lilaa al'abad“ što znači zauvijek i sl. Za ova dva jezika, Novak je koristio informatore.

3.3.Međimurska kultura

Kroz oba romana Kristian Novak stavlja međimursku kulturu u centar priče te ih obavija mračnim i mističnim. Odabir područja krije se vjerojatno u njegovoj vezanosti uz područje, budući da je proveo mladost tamo. Na svom blogu, web stranici www.crnamatizemla.com opisuje Međimurje kao mjesto koje “ne možeš voljeti ako si gluh za takve niske tonove”.

U romanu *Črna mati zemla* Novak opisuje međimursku kulturu kroz legendu koja se prenosi među stanovnicima gornjeg Međimurja. Legenda govori o tome kako je Bog najljepše i najzelenije mjesto na svijetu, Međimurje, poklonio marljivim i gostoljubivim ljudima koji su ga vjerno služili.“Bila je to zemlja mirnih ljudi koji nisu napuštali svoj falaček zemle osim kada ih je na to natjerala glad i krajnja oskudica“, piše Novak (str. 101). Ipak mir i blagostanje nisu trajali vječno, nego su sa sjevera došli divljaci koji su im uzimali hranu, a naposljetku počeli i ubijati dobre građane pitomog Međimurja. Otac Bog se naljutio i poslao svoja tri anđela koja su sasjekla divljake koje su seljani zakopali u šumi. „Neki kažu da je te noći bačeno prokletstvo na te šume“, citat je kojim Novak unosi mističnost oko međimurske zemlje u tom romanu. „Shvatio sam zašto je zemlja blizu moga sela uvijek tako prokleto tamna, gotovo crna. Črna mati zemla. Svaki put kad padne noć, gust mrak ulazi u zemlju. Ali zemlja ne može u sebe upiti još puno. Bilo je izvjesno da će za neko vrijeme mrak ostati iznad zemlje i da više nikad neće svanuti dan.“ (str. 143). Novak na svojoj web stranici piše kako u knjizi nije opisao svoje obiteljsko selo, Sv. Martin na Muri, ali je inspiraciju crpio iz njega: „Uz ljepotu i pitomost, postoji jedan gotovo nečujni

niski prizvuk divlje i nepripitomljene prirode, one koja će se zauvijek otimati čovjeku“. Upravo to mračno i mistično što definira Međimurje, oblikuje i kulturne identitete Međimuraca. To možemo nazvati donjim dijelom ledenog brijega Međimurja i to čini međimursku kulturu. Novak Međimurce kroz knjigu definira mirnima, ali bojažljivima i nesretnima. Cijelo djelo temelji na nizu neobjašnjenih samoubojstava koji su se dogodili: “U jednom je međimurskom selu na južnoj obali Mure od sredine svibnja do konca lipnja 1991. godine zabilježeno ukupno osam samoubojstava.”(str. 11), a kao jedan od uzroka Novak navodi u knjizi „sporadičnu akutnu melankoliju i potištenost kao tipičnu pojavu u stanovnika gornjeg Međimurja” (str. 14).

I u romanu *Ciganin, ali najljepši,* Novak se koristi povijesnom pričom koja je utjecala na životestanovnika međimurskog sela Sabolščani. Međimurci su godinama živjeli od rudarenja, sve do urušavanja zemlje 1964. godine kada su petorica rudara poginula u jami Peti Maj. Cijelo je selo ranom zorom pohitalo da ih spasi, ali nisu mogli. Novak objašnjava kako je to utjecalo na kulturne identitete Sabolščanaca: “...to nisu bili isti ljudi. Petorica manje, a mi podijeljeni zauvijek. Na one koji su se odali očaju, one koji su odmahivali rukama, na one koji su čeznuli za osvetom i na one koji su kopali. Svatko tko dolazi odatle nešto je od toga. Sabolščanci su ti otvrdnuli ljudi, znaš, često zamišljam kamen prekriven kožom. Ne prave halabuku oko običnih nevolja. Spremni su na to da bliski ljudi nestanu u dubini, u iznenadnim rupama.“ (str. 13). Dakle upravo to taj nesretni događaj kolektivno definirao stanovnike sela, tako da taj detalj Novak i kasnije u djelu koristi opisujući Sabolščance: „Kakvi smo? Šutljivi, odmjereni. Sabolščanci su ovima iz okolnih sela čudni. (...) Cijelih života nadigravamo se jedni s drugima, a gubi onaj tko se prvi nasmije. Dosad nema pobjednika. (...) I, možda najbitnije, nismo si svi zdobra, ali držimo se skupa. To pak je lako objasniti. Strah je to da neće biti nikoga tko će, makar uzalud, kopati za tobom kad te proguta dubina. Nema jače spone.“ (18)

3.4.Romska kultura

Romi su tradicionalni nomadski narod indijskog podrijetla koji je migrirao tijekom prošlosti diljem svijeta. Etnonim *Rom* znači „čovjek“, a to je službeni naziv za pripadnika tog naroda od 1970-ih godina. Prvo ime pod kojim su Romi zabilježeni u Bizantu je Cigan (njem. Zigeuner, francuski Tziganes), ali je to ime s vremenom poprimilo uvredljivu notu. Upravo na to se Novak u svome djelu osvrće opisujući Rome u selu Bukov Dol: „Sredinom sedamdesetih doselili su se prvi Cigani. Romi. Cigani. Kad kažem Rom, vidim napisanu riječ. Kad kažem Ciganin, vidim

čovjeka. Mislim, tada još ni Cigani nisu znali da su zapravo Romi, ali svaki put me nešto prekine kada kažem ovu prvu riječ. Sada svi ponavljaju kako je to strašno uvredljivo, kao da će nestati sav bijes kad se svi lijepo složimo da ih se treba zvati Romima“ (str. 17). U Hrvatskoj ih je najviše u Međimurju i Podravini.

Uz romsku kulturu se veže dosta negativnih stereotipa, primjerice da su prevaranti, prljavi, neodgovorni i svadljivi (Hrvatić, 1996.). Najčešće predodžbe Romkinja su tamne žene koje prose na ulici, okružene mnoštvom djece te muškarci koji kradu i skupljaju staro željezo. Upravo te najuobičajenije stereotipe Novak je koristio opisujući Rome u romanu *Ciganin ali najljepši*: „Prolaze na biciklima ili u raspadajućim autima. Jednom tjedno žene na biciklima idu od kuće do kuče i prose. Zlatne rinčice iza masne crne kose. Svečane crne cipele s metalnim kopčama i korom blata na pedali bicikla. Piknik na travi između Župnog dvora i Trgocentra. Brkovi na tamnoj koži. Pitanje mogu li uzeti stari lim koji su ti vidjeli na dvorištu“ (str. 18). Novak nadalje piše: „Sve se nekako svodilo na to da su bezobrazni-lijeni-nezahvalni, da kradu, ne plaćaju poreze, da za njih ne vrijede ista pravila, da ih država i policija štite dok maltretiraju Hrvate“ (str. 54)

Koristeći iste stereotipe, opisuje Rome i u knjizi *Črna mati zemla:*„Sav su materijal bacili na hrpe oko kojih su već istoga dana počela kružiti dva dvadesetak godina stara kombija iz kojih su provirivali tamnoputi ljudi. Sakupljači sekundarnog otpada svakodnevno su obilazili kvart s nonšalancijom lešinara.“ (str.68)

3.5.Interkulturalna komunikacija između međimurskih Hrvata i Roma

Novak u oba svoja romana prikazuje spoj dvaju kultura koje žive na području Međimurja i među kojima vlada osjetna netrepeljivost, Hrvata i Roma. Radi se o hrvatskom području koje je najduže i najviše naseljeno Romima. Područje je dakle multikulturalno, ali nema interkulturalnog odnosa koji bi povezao i zbližio kulture. Različite skupine naučile su na međusobno izbjegavanje pri čemu je svakodnevno prisutno generaliziranje, predrasude, diskriminacija i rasizam.

U romanu *Črna mati zemla*, glavni lik i predstavnik hrvatske (međimurske) kulture susreće se s Pajdom, Romom koji u njegovom kvartu skuplja stari otpad. Prema Demorganovom i Molzovom razumijevanju kulture, Matija se pri prvim susretima s romskom kulturom koristi stereotipima. Na taj način ne dopušta drugoj kulturi da utječe na njega, nego se indentificira samo sa svojom

društvenom skupinom. Prema njegovom stereotipnom mišljenju, Romi su gubitnici koji misle samo na sebe, ne žele raditi pošteni posao nego kradu. „Takvi nemilice eksploatiraju otpad iz tuđih života, iskorištavaju sve što im dođe pod ruku i nije ih briga čiju će žrtvu staviti na pijedestal, čiju će sramotu razviti kao zastavu i ismijati. Nije ih briga za ljude kojima su uzeli, prokleti bili sakupljači sekundarnog otpada“, piše Novak (str. 69). Kulturno urođeni stav prema Romima Matija koristi kako bi se u slučaju potencijalne opasnosti obranio od druge kulture, a upravo one koju većina smatra nesigurnom. On definira „nepostojeću granicu između sebe i njega“ (str. 69.), jer se ne želi „zaraziti njegovim ljudskim neuspjehom“ (str. 68). Ipak, Matija u jednom trenutku prijeđe granicu distance prema Romima i provede cijelu večer s Pajdom. Na taj način Matija ima mogućnost uočiti kakav je Pajdo zapravo, a ne kakvim ga smatraju. Demorgan i Molz to nazivaju „akomodacija“, odnosno promjena stava o nekome ili nečemu s obzirom na informacije dobivene iz okružja.

Puno više interakcije između ove dvije kulture Novak prikazuje u romanu *Ciganin, ali najljepši*. Radnja romana je, kako je već spomenuto, smještena u međimursko selo Sabolščani, a blizu tog sela nalazi se romsko selo Bukov Dol. Od samih početaka Hrvati su naučili držati distancu prema Romima, tako uče i svoju djecu: „Tijekom desetljeća generacije su u sastavcima i zadaćnicama opisale valjda cijelu kuglu zemaljsku... Mura je opisana valjda u najmanji val, ali nitko nije zapisao da se do nje iz Sabolščaka najbrže dolazi preko Dola“ (str. 17). Sabolščanci od malena upijaju kulturne stavove svojih roditelja i okoline u kojoj se nalaze, sve dok se na kraju i sami ne počnu odnositi tako prema njima: „...i nasmijao se. Ja nisam, kao što se ni Japica nikada nije smijao Ciganima. Utišaj prisnost, ne pokazuj slabost.“ (str. 45). Tamošnji Romi isto tako oduvijek drže distancu prema Hrvatima: „Djeca iz Dola inače u školu ne idu u Sabolščak, nego u Vugrinovec, tako je oduvijek iako im je to nešto dalje“ (str. 17). Dvije kulture se međusobno izbjegavaju, ali među njima raste netrepeljivost i to ne može zauvijek trajati. Ono što se u romanu događa, eskalacija je netrepeljivosti, a dobar je primjer zašto je interkulturalna komunikacija i obrazovanje bitno u današnjem postmodernističkom multikulturalnom i multietničkom svijetu. Upravo je uvažavanje različitosti među kulturama potrebno za međunarodni mir. Incident koji je Novak upotrijebio kako bi ukazao do čega može doći kada postoji nerazumijevanje između dvaju kultura je situacija u kojoj su Hrvatice pokušavale obrazovati mlade Romkinje o korištenju prezervativa, što se njihovim muškarcima nije svidjelo. Novak piše: „Muški su galamili da odakle im pravo nagovarati njihove žene na pobačaje i tablete. Katica se počela svađati. Neki tvrde da je

vikala kako je dosta toga da Cigani samo loču i kote se kao štakori.“ (str. 19). Primjetno je dakle kako Novak koristi afekt svađe pri kojima se osobe vraćaju iskonskim stereotipnim mišljenjima. To je bio prvi incident nakon kojeg je sve krenulo nizbrdo i koji su na kraju doveli do ubojstava. Ovakav incident ne pomaže rješavanju interkulturnog sukoba, nego netrepeljivost čini još većom.

Interkulturalnu komunikaciju u kojoj se sudionici različitih kultura međusobno uvažavaju i trude naći zajednički sustav po kojemu bi komunicirali, Novak je prikazao kroz „zabranjenu ljubav“ Hrvatice Milene i Roma Sandija. Slično kao i u drugoj knjizi, Novak koristi sustav stereotipa pri konstrukciji Mileninog prvog mišljenja o Sandiju: „Čula sam jednim uhom ono što je doista govorio, a drugim ono što sam očekivala da kaže jedan ciganin. I obraćala se ovom drugom“ (str. 43). Osobe kojima se obraćamo s upotrebom generalizacija i stereotipa, najčešće to i osjete u našem pristupu, a to Novak koristi u pisanju: „Oko podneva obukla sam se i zavirila kod dječaka. – Čuj ja ti moram iti, pa... Pospravi i ti za denes. Da dojdeš zutra? – U njegovu sam pogledu pročitala: ne misliš valjda da ću te opljačkati“ (Str. 44). Ipak, u interakciji s mladim Romom, ruše se predožbe različitosti koje je Milena imala, zaljubljuje se u Roma i sve što želi je prihvaćanje njihove ljubavi od strane društva u kojem su. Milena u jednom trenutku poistovjećuje Sandija s pjesmom „Ciganin ali najljepši“ pri čemu govori: „Nije mene ubola ni riječ 'cigan' ni riječ 'najlepši'. Ova između, ova prokleta, 'ali'. To je riječ uljez, to je zla riječ. Ne smije joj biti mjesto u rečenicama o ljudima. Ako si s krive strane te riječi, ona te zauvijek dijeli od dobrih slika, shvaćaš. On je vrejden, ali je Cigan. Ciganica je, ali poštena“ (str. 69) Milena ima širu sliku o Sandiju, ne poistovjećuje ga samo s Romima, nego s ljudima. Milenin stav je primjer pozitivne interkulturalne komunikacije.

Konstrukcija lika mladog Roma Sandija, Novaku je, prema intervjuu koji je dao za portal Večernjeg lista (Devčić, 2016.), bio njegov najveći izazov. Tijekom vremena dok se informirao tvrdi da je mnoge svoje stavove morao preispitati. Osjećao je veliku odgovornost pišući o kulturi koja nije njegova i pitao se: „odakle meni, kao nekome tko nije pripadnik romske zajednice, pravo pisati o Romima“. Novak je Roma Sandija prikazao kao netipičnog predstavnika svoje zajednice. Sandi je Rom koji zaista želi zarađivati na pošten način i žudi prihvaćanjem u hrvatskoj zajednici. Iako, nije oduvijek bio takav budući da je živio okružen Romima, a život u bijedi i diskriminaciji utječu na njihovo društveno okružje. U djetinjstvu je bio dio društvene grupe Roma koji su kriminalnim radnjama dolazili do novca, ali se uspio izvući iz toga, barem je

tako ispočetka mislio. Upravo radi toga Sandi odbacuje svoj romski kulturni identitet, odbacuje romsku kulturu i jezik te se pokušava asimilirati u hrvatsku zajednicu. Već kod prvog susreta s Milenom vidljivo je kako Sandi nije siguran s kojom bi se kulturom identificirao: „Govorio je napola kajkavski, napola književno, nekako bosanski, prebacivao se kao da se premišlja tko bi htio biti“ (str. 43). Novak nadalje piše: „Kao da je patio što ne može prestati biti Rom. Više puta sam opazila da, kad misli da ga nitko ne vidi, imitira muške iz Sabolščaka. Barem je to meni tako izgledalo“ (str. 86). Sandi je pokušavao odbaciti tradicionalni kulturni identitet i poistovjećivati se s hrvatskom kulturom. Međutim, problem je što su generalizacije prema romskim manjinama konstantne i tako Sandi u jednom trenutku Mileni otkriva kako „nitko nikada s njim nije razgovarao ovako“ (str. 70), što nam govori kako je teško biti manjina u većinskom području, jer svi generaliziraju i ne misle da je on uopće vrijedan razgovora i njihovog vremena. U drugom dijelu romana, i sam Sandi govori kako je od djetinjstva htio dokazati kako jednako vrijedi kao i Hrvati, ali nije lako Ono što je Novak vješto iskoristio u svom romanu je činjenica kako upravo zbog toga što je „drugačiji“ Rom, nije bio prihvaćen ni od strane svojih. Njegovi prijatelji iz djetinjstva su mislili da je nemoguće prestati biti ono što jesi, a čak je i Sandi to pomislio u jednom govoreći Mileni: „Kad god mi se čini da se netko od naših izvukao, nađe se nešto što ga povuče dolje...“ (str. 166). Sandi na kraju, razapet između dobrog i lošeg, izvlači deblji kraj te je ubijen.

3.6.„Gastarbajterska“ kultura

Jedna od stvari koje su oblikovale interkulturalni identitet pisca Kristijana Novaka je definitivno to što su mu roditelji bili na „arbajtu“ u Njemačkoj tijekom njegovih prvih godina života. Kako je za roman *Črna mati zemla* crpio inspiraciju iz svoje biografije, pronalazimo autorov stav prema gastarbajterima: „Oni su kao i moj otac, u mladosti autobusima bili otišli u Njemačku tražiti sreću. Budući kako je postalo izvjesno da je ni djeca njihove djece tamo neće pronaći, vratili su se kako bi ostalima govorili kako valja živjeti“ (str 193). Autor time upućuje na dobro poznatu da je u domovini najljepše i prikazuje *gastarbajtere* kao domaće ljude koji su se u stranoj državi i osjećali kao stranci, bez obzira na zarađeno. Novak utjelovljuje jednu takvu tipičnu ličnost kroz Zvonka Horvata, zvanog Demokracija, koji je radio cijeli život u Njemačkoj u rudniku: „Demokracija je radeći u rudniku stekao znatan imetak. Njegova žena, nešto mlađa od njega, ostala je u Njemačkoj i nije je mnogo spominjao. Pričalo se po selu da tamo gore nikamo nije izlazio i ništa nije trošio. Golem je dio novca ostavio u njemačkoj banci jer je mislio da će mu ga

u Jugoslaviji netko uzeti. No radije je živio u rodnom selu kao i ostali siromasi nego u Njemačkoj kao bogatun“ (str. 236). Kulturalni identitet *gastarbajtera* se u stranoj zemlji nije se asimilirao kulturnim identitetima domaćih, oni nisu odbacili svoju kulturu, jer je postojala mogućnost povratka. Čak naprotiv tome, elemente kulture su prakticirali više nego domaći ljudi koji su ostali u Hrvatskoj: „Samo su gasterbajteri znali sve riječi himne, pa mi je bilo malo neugodno zbog domaćih“ (str. 194). Ipak, boravak u stranoj državi je oblikovao njihove kulturne identitete, te oni svoje iskustvo u razvijenijoj državi pokušavaju prenijeti na domaće, skloni su preuveličavanju i pametovanju: „Bio je jedan od onih koji su stalno govorili kako su Međimurci tupi i kako moraju više voljeti svoju domovinu. On je cijeli život radio u Njemačkoj. Nekako je uspio ostaviti dojam da je vidio svijeta i da je puno znao o svemu, a radio je u rudniku pa nije bilo jasno što je on to vidio par stotina metara pod vlažnom njemačkom zemljom“ (str. 196.) Upravo zbog takvih stvari ih domaći ljude vide kao arogantne i tu se mogu uočiti interkulturalni nesporazumi: „-Kapa, kapa, kapa se dejla pameten? Dvajst pet lejt je v Švabiji biu, dok je bilo najhujše, i ve bu nam povejdo kak se moramo ponašati. Prejkprokleti Zvonko i njegova demokracija. Či mu ne paše, ka je nej osto v Švabiji?“ (str. 197).

3.7.Izbjeglička migracija

Novak koristi još jednu aktualnu temu današnjice u romanu *Ciganin, ali najljepši*, a riječ je o emigracijskoj izbjegličkoj krizi te nestabilnoj situaciji na Bliskom Istoku. Jedna linija njegovog romana vodi kroz priču o izbjeglici Nuzatu, Kurdu koji je morao pobjeći iz zemlje koju je smatrao svojom jer je za njega postalo opasno. On kaže da je Maslavi, „čovjek iz Mosula“, ali nije Arapin nego Kurd. Prevoditelj objašnjava zašto je za Nuzata bilo opasno u njegovoj zemlji i zašto se odlučio za emigraciju: „Udaraju po svima, a budući da su većina suniti, ostali svijet misli da je to na toj osnovi. A nije. I Kurdi su suniti, pa su ipak na meti, krivi za sve živo. Kurdi imaju svoju nekakvu autonomiju na sjeveru, s vojskom i svime, ali Mosul ne spada tamo. Mosul je većinom arapski“ (str. 23). Iako nam nije toliko poznata tema, Bliski Istok je isto multikulturalno područje, a zbog političke i ratne situacije mnogi koji se osjećaju ugroženo odlaze, misleći da će im to spasiti život i tako prelaze granicu po granicu ne bi li došli u visoko razvijene zemlje. U knjizi, Nuzatu je ciljna zemlja Francuska, iako „nije imao dobro mišljenje o tome mjestu, hladno je i tuđe“ (str. 33). U jednom trenutku, Nuzat s drugim izbjeglicom Arapinom navodi stereotipe o Europljanima, pričajući da su „nesretni“, „ne poštuju starije“, imaju „razmažena dерišta“. Nuzat i

njegov suputnik Azad u izbjeglištvu su prisiljeni pribježavati kriminalnim radnjama radi preživljavanja.

Novak koristi ovu temu zato što je isto tipična za međimurski granični kraj, budući da su tijekom izbjegličke krize emigranti bili preusmjeravani na Hrvatsku koja je većini njih bila tranzitna zemlja kako bi došli do razvijenijih zemalja. U jednom trenutku, Slovenija je digla žičani zid zbog koje su se u Međimurju počeli nagomilavati izbjeglice. Ono što je česta kriminalna radnja u takvim graničnim područjima je švercanje izbjeglica preko granica i upravo taj element Novak koristi kako bi pokazao što izbjeglice moraju prolaziti za preživljavanje u novoj kulturi. U njegovom romanu prilikom jednog takvog švercanja nekoliko je ljudi ubijeno, a Hrvati koji su se željeli „oprati“ od toga mučili su Nuzata sve dok on to nije priznao. Izbjeglice su najosjetljivija društvena sorta, koju je lako iskoristiti u takvim slučajevima jer se često nalaze u potpuno drugoj kulturi, okruženi jezikom koji ne razumiju i kojima je ostala jedino nada za bolje sutra.

3.8.Interkulturalna medijska konstrukcija knjige „Ciganin, ali najljepši“

Nakon izdavanja knjige „Ciganin, ali najljepši“, Novak je dobio brojne pozitivne kritike na račun svog djela. Vrijednost njegovog djela pokazuje i činjenica da je osvojio književnu nagradu Ksaver Šandor Gjalski za 2017. godinu, pri čemu je prosudbeno povjerenstvo u obrazloženju istaknulo kako je Novak izabrao temu „jake priče“ te ju kompozicijski funkcionalno obradio koristeći istovremeno standardni, dijalektski i žargonski jezik (Vilić, 2017.). Iste godine je napravljena i dramska interpretacija njegovog romana u režiji Ivice Buljana što je još jedna potvrda njegovog djela, a pogotovo korisnosti društveno osjetljive teme koju je Novak obradio.

S druge strane, učinjen je i pokušaj cenzure Novakovog djela pritužbom o nazivu knjige gdje je sporan naziv 'ciganin'. Zbog toga je zatražena „zabrana izvođenja predstave, povlačenje knjige iz prodaje i sankcioniranje svih u svezi s tim odgovornih osoba“. Pravobraniteljica je odbacila optužbe rekavši kako tu nije riječ o diskriminaciji nego „djelu koje u umjetničkoj formi progovara o teškim pitanjima društvene nejednakosti, diskriminacije, trgovine ljudima te osobnim izborima i promašajima“. Najoštriji u kritiziranju bio je saborski zastupnik Veljko Kajtazi, iako tvrdi da nije odgovoran za tužbu. Svoje kritike uputio je zato što smatra da između naziva djela i manjine koju zastupa ne postoji poveznica i da je „korištenje naziva *cigan*“ romska zajednica jasno odbila na Prvom Svjetskom kongresu Roma održanom u Londonu 1971. godine.

U svom priopćenju Kajtazi navodi i da „naziv knjige i predstava doprinose stereotipiziranju Roma, da identiteti Roma korišteni u predstavi nisu dobro interpretirani i predstavljeni te da se ograničen način života na određenom području poistovjećuje s cijelom romskom zajednicom koja nije homogena i koja se, u najvećem je broju slučajeva, ne identificira s pojmom "ciganina" te ga smatra pogrdnim i uvredljivim“. Kajtazija je javno podržala i najveća romska organizacija u Republici Hrvatskoj “Kali Sara”, ali je upitno koliko je to objektivno s obzirom da je Kajtazi osnivač i prvi predsjednik Udruge. Na situaciju se na kraju osvrnuo i sam autor na svom osobnom blogu kritizirajući zastupnika da ne zastupa romsku zajednicu na način koji bi trebao, osiguravajući novce za obrazovanje, zdravlje i bolji život. Novak navodi: „mogli ste iskoristiti pažnju koju je moja priča dobila u javnosti kao polugu za svoja nastojanja. Ali, znam, lakše je i vidljivije demonstrirati svoju navodnu brigu za romsku populaciju ovako kako to činite ovih tjedana, prozivati druge da su učinili ovo ili ono iz ekonomskih razloga, i brinuti se lijepo dalje za svoje privatne sinekure“. Novaka je podržala Alija Mešić u ime Udruge Roma Zagreba i Zagrebačke županije (URZZŽ) te je navela kako Romi ne žele cenzurirati književnke kada pišu o romskim temama i sudbinama nego „političare koji žele preuzeti monopol na raspolaganja sredstva hrvatskih poreznih obveznika i fondova EU“ te da „Rome treba braniti onda kada ih se stvarno vrijeđa i napada ili kada ne mogu npr. dobiti državljanstvo, posao, ali i kada se novci namijenjeni Romima troše na putovanja seminare i privatne ambicije tobožnjih zaštitnika Roma i podobnih udruga“.

4. Zaključak

Da rezimiramo, interkulturalizam je znanstveno-praktični pristup razumijevanja odnosa između kultura na nekom području, što je danas, uz globalizaciju pitanje opstanka s obzirom na multikulturno i multietničko društvo u kojem se nalazimo. Što god radili, nailazimo na interkulturalne elemente, oni su neizbježni. Sve se svodi na interkulturalnu „komunikaciju“ i „obrazovanje“ kako bismo naučili prvo razumjeti vlastitu kulturu, a zatim kulturu drugih. Tek onda sposobni smo za uvažavanje razlika između kultura, širenje tolerancije i međusobnog razumijevanja.

Interkulturalizam, kao tema današnjice, često je obrađivan u znanstvenim, ali i umjetničkim sadržajima. U ovom radu analizirana su dva Novakova književna djela kroz koja on uvodi pitanja o karakteristikama kulturama, ali i razlika između pojedinih društvenih grupa. Posebno se ističe Novakovo djelo *Ciganin, ali najljepši* koje nikog ne ostavlja ravnodušnim te pogađa ravno u srce pitanjima koje narodnosti netko treba biti da bi bio čovjek te kako si možemo uzimati za pravo praviti različitosti među ljudima. Roman realno prikazuje surovu današnjicu u kojoj sreća ovisi o tome koje si boje kože te prikazuje diskriminaciju manjina u Međimurju, ali i šire. Upravo zato djelo je dobar primjer (ne)komunikacije među kulturama iz koje se mogu analizirati kulturalni i interkulturalni elementi. Generaliziranje, stereotipi, predrasude, diskriminacija i rasizam su negativni elementi interkulturalne komunikacije, dok su međusobno uvažavanje, briga i prihvaćanje različitosti pozitivni elementi pronađeni u njegovim djelima.

5. Literatura

1) Mrnjaus, Kornelija; Rončević, Nena; Ivošević, Larisa. 2013. Interkulturalna dimenzija u odgoju i obrazovanju. Rijeka: Filozofski fakultet.
2) Sablić, Marija. 2014. Intekulturalizam u nastavi. Zagreb: Naklada Ljevak.
3) Kumbier, Dagmar; Schulz von Thun, Friedemann. 2009. Interkulturalna komunikacija: Metode, modeli primjeri. Zagreb: EruditA.
4) Novak, Kristian. 2013. Črna mati zemla. Zagreb: Algoritam.
5) Novak, Kristian. 2016. Ciganin, ali najljepši. Zagreb: Oceanmore.
6) Ninčević, Marino. 2009. Interkulturalizam u odgoju i obrazovanju: drugi kao polazište. Nova prisutnost 7/1: str. 59-84.
7) Hrvatić, Neven. 1996. Romi u interkulturalnom okružju. Zagreb: Filozofski fakultet.

Internet izvori:

1) Novak, Kristian. 2013. „Tko sam“.
http://crnamatizemla.com/kristian-novak-2/tko-sam/
(pristupljeno 27.8.)
2) Hina. 2017. PROZA GODINE: 'CIGANIN, ALI NAJLJEPŠI'. Kristian Novak dobitnik nagrade Ksaver Šandor Đalski
https://www.jutarnji.hr/kultura/knjizevnost/ciganin-ali-najljepsi-kristian-novak-dobitnik-nagrade-ksaver-sandor-dalski/6663819/
(pristupljeno 27.8.)
3) Kamenješević, Borislav. 2017. Recenzija – „Ciganin, ali najljepši“ (K.Novak): Ono kolektivno potisnuto
http://www.ziher.hr/recenzija-ciganin-najljepsi-novak/
(pristupljeno 30.8.)
4) Enciklopedija hr.
http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=53315
(pristupljeno 31.8.)
5) P.N. 2018. Savez „Kali Sara“ podržao zastupnika Kajtazija: „Ciganin, ali najljepši“ neće unaprijediti položaj Roma
http://194.152.247.161/index.php/Kultura/Savez-Kali-Sara-podrzao-zastupnika-Kajtazija-Ciganin-ali-najljepsi-nece-unaprijediti-polozaj-Roma?meta_refresh=true

(pristupljeno8.9.)

6) Novak, Kristian. 2013. „Moj odgovor Veljku Kajtaziju“.
http://crnamatizemla.com/moj-odgovor-veljku-kajtaziju/
(pristupljeno 31.8.)

7) Romi.hr. 2018.
http://romi.hr/vijesti-rnv/hrvatska/ciganin-ali-najljepsi-nije-govor-mrznje
(pristupljeno 31.8.)

8) Konjikušić, Davor. 2017. Kristian Novak: Hrvatska je u stanju živčanog sloma)
https://www.portalnovosti.com/kristian-novak-hrvatska-je-u-stanju-zivanog-sloma
(pristupljeno 3.9.)

9) Derk, Denis. 2016. U romanu „Ciganin, ali najljepši“ na početku ne bijaše zločin, nego ljubav.
https://www.vecernji.hr/kultura/u-romanu-ciganin-ali-najljepsi-na-pocetku-ne-bijase-zlocin-nego-ljubav-1133371
(pristupljeno 3.9.)